

УДК 94(477)(092)(001.89)

Олена Володимирівна ГЛУШАН,
кандидат історичних наук,
доцент з наказу кафедри документознавства
та інформаційної діяльності Київського національного
університету культури і мистецтв (Київ).

С. В. БОРОДАЄВСЬКИЙ ЯК ОРГАНІЗАТОР НАУКИ В ЕМІГРАЦІЇ: ШТРИХИ ДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПРОФІЛЮ ВЧЕНОГО

У статті досліджено зміст і форми науково-організаційної діяльності С. В. Бородаєвського (1870–1942) в еміграційний період його життя. Розкрито роль ученого в заснуванні та функціонуванні низки міжнародних та українських еміграційних наукових інституцій і товариств, а також внесок у налагодження співпраці між ними.

Ключові слова: С. В. Бородаєвський, науково-організаційна діяльність, українська міжвоєнна еміграція, наукові інституції, товариства, з'їзди, конгреси.

The maintenance and forms of scientifically-organizational activity of S. V. Borodaevsky (1870–1942) in the emigration are researched in the article. The role of the scientist in the creation and functioning of international and Ukrainian emigrant scientific institutions and societies and his contribution into development of cooperation between them are described.

Key words: S. V. Borodaevsky, scientifically-organizational activity, Ukrainian interwar emigration, scientific institutions, societies, congresses.

В статье исследованы содержание и формы научно-организационной деятельности С. В. Бородаевского (1870–1942) в эмиграционный период его жизни. Раскрыты роль ученого в создании и функционировании ряда международных и украинских эмиграционных научных учреждений и обществ, а также вклад в развитие сотрудничества между ними.

Ключевые слова: С. В. Бородаевский, научно-организационная деятельность, украинская межвоенная эмиграция, научные учреждения, общества, съезды, конгрессы.

Студіювання особистості вченого, його життєвого і творчого шляху, внеску у розвиток наукової думки своєю неодмінною складовою має дослідження соціального, куль-

турного, інтелектуального контекстів його побутування та наукової творчості, процесів розповсюдження і сприйняття його ідей, міжособистісних зв'язків і співпраці з колегами в рамках наукових інституцій та форумів. У свою чергу, такі біографії вчених є відображенням реалій розвитку науки та соціуму певної епохи і складають широке полотно інтелектуальної історії окремої нації та міжнародного співтовариства загалом.

Одним із репрезентантів когорти українських учених, що свого часу здобули міжнародне визнання та з огляду на ідеологічні міркування були викреслені з історичної пам'яті своїх співвітчизників за радянської доби, є Сергій Васильович Бородаєвський (1870–1942) — науковець, педагог, державний і громадсько-культурний діяч, один із фундаторів української кооперації. Творчий доробок ученого, діапазон наукових інтересів якого охоплює юриспруденцію, економіку, статистику, теорію та історію кооперативного руху, нараховує понад 500 наукових праць, серед яких монографії, підручники, наукові й публіцистичні статті, видані у понад 20 країнах світу.

Після поразки українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. С. В. Бородаєвський, не сприйнявши радянської влади і побоюючись за власну безпеку через колишню приналежність до вищої бюрократії Російської імперії та активну участь у розбудові української державності в якості заступника міністра торгівлі і промисловості гетьманського уряду та очільника Департаменту зовнішньої торгівлі УНР доби Директорії, змушений був емігрувати за кордон. У грудні 1919 р. разом із дружиною він виїхав до Константинополя, а звідти — до Парижа, де перебував протягом 1921–1922 рр., викладаючи кооперацію в Російському відділі Паризького університету. І лише у другій половині січня 1923 р. подружжя Бородаєвських перебралася до Чехо-Словацької Республіки (далі — ЧСР), де вчений одержав пропозицію викладати кооперативні дисципліни для студентів Української господарської академії в Подебрадах (далі — УГА) та Українського вільного університету у Празі (далі — УВУ). С. В. Бородаєвський емігрував у віці 49 років, коли він вже відбувся як державний діяч, здобув визнання серед вітчизняних і зарубіжних колег як учений-правник,

дослідник та організатор кооперативного руху. Однак найбільш повно розкритися як науковцю, викладачу, організатору науки і культурно-освітнього життя йому судилося саме в еміграційний період життя (1919–1942).

Перші згадки про плідну наукову діяльність С. В. Бородаєвського та спроби оцінки його внеску в налагодження співпраці з міжнародними науковими установами з'явилися ще за життя вченого у коротких біографічних нарисах енциклопедичних видань [1; 2] і невдовзі після його смерті у спогадах учнів та колег [14; 21]. У період з початку 1940-х до кінця 1980-х рр. дослідження постаті С. В. Бородаєвського здійснювалося виключно вченими української діаспори та й то в рамках розробки більш загальних проблем — історії української політичної еміграції, діяльності українських вищих навчальних закладів і наукових інституцій за кордоном, історії українського кооперативного руху тощо [4; 5; 15]. З 1990-х рр. триває процес повернення у вітчизняну історіографію імен українських діячів, що за радянської доби опинилися поза межами історичних досліджень, у тому числі й С. В. Бородаєвського. Його ім'я як відомого вченого європейського і навіть світового масштабу, члена українських науково-освітніх осередків у ЧСР вперше згадувалося у роботах дослідників української міжвоєнної політичної еміграції [6; 18]. Протягом 2000-2010-х рр. з'явилися біографічні довідки про С. В. Бородаєвського у вітчизняних довідково-енциклопедичних виданнях [7; 13], розгорнуті розвідки про життєвий і творчий шлях ученого на сторінках наукових фахових видань [8], а також короткий біобібліографічний показчик його робіт [3]. Однак діяльність С. В. Бородаєвського як організатора науки в середовищі української еміграційної спільноти в ЧСР ще не стала предметом окремого узагальнюючого дослідження.

Інтенсивна наукова робота стала провідною складовою діяльності С. В. Бородаєвського в еміграції. Навіть не зважаючи на постійні турботи про матеріальне забезпечення родини, перевантаження педагогічною працею й адміністративними обов'язками в УГА та УВУ, діяльну участь у громадських заходах і організаціях, учений не припиняв наукової діяльності, а, навпаки, розширював її форми та поглиблював їх змістовне наповнення. Він був організатором,

засновником (співзасновником) та членом низки наукових установ і товариств, брав участь у підготовці та проведенні багатьох міжнародних й українських конгресів, з'їздів, конференцій, підтримував широкі ділові контакти з зарубіжними вченими, співробітничав з міжнародними науковими інституціями.

Однією з поважних науково-дослідних установ української еміграції в ЧСР, діяльну участь у роботі якої брав С. В. Бородаєвський, був Український інститут громадознавства (далі — УІГ), заснований 1924 р. у Празі з ініціативи М. Ю. Шаповала [15, с. 23–27]. Створений «по типу Академії Наук [...] з метою вивчення суспільства, зокрема суспільства України і сусідніх народів, а також з метою підготовки вищих спеціалістів в області соціології, економіки, політики, народознавства і ін.» [22, спр. 43, арк. 99], Інститут мав чотири відділи: 1) соціології і політики, 2) народознавства, 3) економіки і техніки, 4) правознавства, що, у свою чергу, поділялися на секції (кафедри) та містили допоміжні установи (семінари, кабінети). У 1929 р. УІГ зазнав реорганізації: два останні відділи на правах секцій увійшли до складу відділу соціології і політики, сама ж установа була перейменована в Український соціологічний інститут (УСІ) [22, спр. 153, арк. 4, 7–7 зв].

С. В. Бородаєвський фактично стояв біля витоків діяльності Інституту. Вже 9 січня 1925 р. на своєму засіданні Організаційний Комітет УІГ обрав його дійсним членом Інституту по відділу економіки і техніки [22, спр. 259, арк. 2–3]. Праця С. В. Бородаєвського в УІГ зреалізувалася у наступних формах: безпосередня дослідницька робота — розробка актуальних питань кооперації та спеціальних соціально-економічних проблем; виступи з рефератами й доповідями на засіданнях відділу і лекціями перед широкою громадськістю; підготовка та публікація наукових робіт; співробітництво у друкованому органі Інституту — часописі «Суспільство», для якого вчений систематично готував критичні огляди нових видань у галузі кооперативної літератури; участь у засіданнях Наукової Ради УІГ тощо. Праця С. В. Бородаєвського в Інституті не винагороджувалася окремою платою. Він отримував лише гонорар за роботи, надруковані в «Суспільстві», та компенсацію проїзних витрат.

Ознайомлення широких кіл української громадськості у всьому світі з результатами роботи УІГ з кінця 1927 р. здійснювалося і у формі кореспонденційних лекцій для студентів створеного при Інституті Українського робітничого університету (далі — УРУ). Поруч з УРУ, що виконував популяризаційно-просвітницькі функції, при УІГ також було закладено Вищу школу суспільних наук, яка мала своїм завданням «виховання науково-кваліфікованих робітників в полі суспільних наук та громадської чинності шляхом вищого удосконалення в цих науках» [22, спр. 41, арк. 34]. С. В. Бородаєвський був запрошений до складу як професорсько-інструкторського персоналу УРУ, так і професорської ради Вищої школи суспільних наук [22, спр. 41, арк. 34 зв.].

З 1925 р. до 1930 р. у складі УІГ як окремий структурний підрозділ працював Український національний музей-архів (далі — УНМА), що займався організацією збирання, упорядкування та збереження українських історичних і культурних пам'яток за кордоном [16, с. 103–136]. Для проведення експертизи цінності запропонованих музею матеріалів та розробки наукових засад зберігання й використання архівно-музейних колекцій було створено Наукову колегію УНМА. До участі в її роботі у якості експерта матеріалів з історії економіки та кооперативного руху був запрошений С. В. Бородаєвський [29, арк. 3 зв.]. З 12 засідань Колегії, які відбулися після запрошення вченого, він брав участь у 5, на яких, зокрема, розглядалися такі матеріали, як «Спогади» В. Приходька, спогади А. Животка «Із мого щоденника», роботи генерала М. Омеляновича-Павленка «Переломові дні в Галицько-польській війні» та «На Катеринославщині за національною працею» та ін. У цьому контексті необхідно зазначити, що пам'яткоохоронний напрямок діяльності С. В. Бородаєвського в еміграції не обмежувався участю в роботі Наукової колегії УНМА. Вчений був членом ще однієї інституції, яка ставила за мету опікування українськими історичними пам'ятками за кордоном — Товариства охорони українських історичних пам'яток за кордоном на чолі з С. П. Шелухіним [28, арк. 9]. Крім того, своїми благодійними внесками він підтримував заходи Музею визвольної боротьби України з побудови «Українського Дому» — своерід-

ного науково-культурного центру української еміграції, де, крім музею, мали розміститися й інші українські культурні установи та організації. Така діяльність ученого засвідчила його небайдуже ставлення до справи збереження для нащадків історичної пам'яті попередніх поколінь.

Припинення з липня 1930 р. матеріальної допомоги з боку Міністерства закордонних справ ЧСР зумовило значне скорочення діяльності УСІ та його установ. Поступово робота в окремих відділах Інституту занепала й звелася до відбуття засідань. Співробітництво С. В. Бородаєвського в УСІ тривало до середини 1930-х рр. — у 1934 р. він виступив з доповіддю на тему «Сучасна українська кооперація» [22, спр. 217, арк. 30]. Наприкінці 1936 р. новим директором Інституту Л. Д. Шрамченком був розроблений проект організації при УСІ трирічних Українських високошкільних курсів державознавства. Згідно з їх програмою курс «Основи кооперації» (16 лекцій) мав вести С. В. Бородаєвський [22, спр. 242, арк. 30–31]. Однак ця спроба відновити освітню складову діяльності УСІ не була реалізована.

Поступовий відхід ученого від активної діяльності в УСІ певною мірою був зумовлений його зайнятістю у зв'язку з організацією та подальшим здійсненням роботи іншої еміграційної науково-дослідної установи академічного характеру — Української наукової асоціації (далі — УНА) у Празі [15, с. 243–244]. Покликана сприяти продовженню наукової діяльності українських учених в умовах різкого скорочення урядового фінансування емігрантських установ в ЧСР, Асоціація була створена з ініціативи професури УГА наприкінці 1932 р. С. В. Бородаєвський, як один з фундаторів, брав участь у підготовчих нарадах з відкриття УНА у липні-листопаді 1932 р., на яких було розроблено статут установи, складено реєстр учених, запрошених до співпраці в Асоціації, визначено порядок, день та комісію для скликання її установчих зборів. Визнання колегами наукового авторитету вченого та його внеску у справу заснування УНА засвідчив такий факт: при визначенні кандидатів на голову товариства за кількістю отриманих голосів С. В. Бородаєвський був другим (після Б. І. Іваницького) з семи претендентів на цю посаду [31, спр. 401, арк. 3].

У складі УНА було створено 4 відділи: гуманітарних наук, права і суспільних наук, природничих та математичних

наук, технічних і економічних наук. С. В. Бородаєвський співробітничав у двох відділах — права і суспільних наук та технічних і економічних наук. Однак намічена широка програма їх роботи — проведення з'їздів, публічних наукових викладів; відкриття бібліотек, облаштування лабораторій, кабінетів; видання наукових монографій, збірників, періодичних органів; тісна співпраця з зарубіжними науковими установами та товариствами тощо — не була здійснена. За умов відсутності фінансування діяльність УНА обмежилася влаштуванням наукових засідань з доповідями по окремих відділах.

Більш плідною виявилася участь С. В. Бородаєвського у роботі окремих фахових товариств, зокрема українських кооператорів та економістів. Так, у 1922 р., одночасно з початком праці в УГА, учений вступив до лав Товариства з розповсюдження кооперативного знання, заснованого студентами й викладачами економічно-кооперативного факультету Академії з метою «глибшого студіювання кооперації та поширення кооперативних ідей серед українського громадянства» [19, с. 65]. У 1926 р. воно було реорганізоване у Товариство українських кооператорів, що ставило перед собою, окрім дослідницьких та популяризаційних, ще й суто професійні завдання у справі допомоги своїм членам. С. В. Бородаєвський брав діяльну участь у його роботі: відвідував товариські зібрання, на яких виступав з лекціями та доповідями, публікував свої праці на сторінках «Кооперативного альманаху», що його видавало товариство у 1923–25 рр. [4, с. 37]. Іншим професійним об'єднанням, у рамках якого вів науково-дослідну працю С. В. Бородаєвський, було Товариство українських економістів (далі — ТУЕ), що з 1923 р. почало «поширювати економічні знання серед українського народу, [...] сприяти розвитку укр. економ. літератури, покращанню матеріального стану членів Т-ва та задовольняти їх культурні потреби» [10]. Незначна кількість членів та брак коштів не дозволили ТУЕ розгорнути активну діяльність у перший період його існування. Поповнення складу молодими українськими економістами першого випуску УГА (відповідно і матеріальних фондів за рахунок членських внесків), зміна статуту, що зареєстрував тісний зв'язок товариства з Академією, активізували

його роботу в лекційному, видавничому та організаційному напрямках. Лекційна діяльність здійснювалася у формі щомісячних наукових доповідей. Так, на засіданні товариства 24 березня 1928 р. С. В. Бородаєвський запропонував увазі колег реферат на тему «Економічна політика як причина миру та війни», що висвітлював основні положення його праці «Економічні проблеми і мир», відзначеної премією Монтагю Бертона [9]. У 1929 р. вченого було обрано до складу Управи ТУЕ. Окремі його роботи публікувалися на сторінках неперіодичного органу товариства «Український економіст».

Хоча основною сферою наукових інтересів С. В. Бородаєвського була кооперація, юрист за фахом, він ніколи не полишав досліджень з правової проблематики, викладав правові дисципліни в УВУ, брав участь у наукових форумах правників та був членом Українського правничого товариства (далі — УПТ) в ЧСР. Учений відвідував наукові засідання товариства, де сам виступав з доповідями та брав участь у обговоренні виступів своїх колег [24, арк. 31–32]. Ще тіснішим стало співробітництво С. В. Бородаєвського з УПТ після зміни статуту останнього та запровадження спільних академічних засідань колегії професорів факультету права і суспільних наук УВУ та УПТ у 1932 р. Зі 150 таких спільних засідань, що відбулися з 1932 р. до 1941 р. і протоколи яких збереглися, вчений відвідав 104, на 13 із них був доповідачем. Неодноразово С. В. Бородаєвський обирався до складу керівних органів УПТ: у 1930, 1931, 1935, 1936 рр. був членом його Управи, у 1932 р. — кандидатом у члени Управи, у 1937 р. — членом Ревізійної комісії [24, арк. 20 зв.].

Показовим стало обрання С. В. Бородаєвського 27 червня 1933 р. дійсним членом Українського історично-філологічного товариства — своєрідної «неофіційної української академії наук з гуманітарного напрямку» [31, спр. 411, арк. 25].

Поруч із суто науковою роботою, важливим був репрезентаційний аспект діяльності наукових інституцій та організацій української еміграції. За умов обмежених матеріальних ресурсів, відсутності державної підтримки окремих товариств, його успішна реалізація вимагала створення спе-

ціальної установи, що об'єднувала б українських учених та координувала б їхню співпрацю з міжнародними науковими організаціями. Такою установою був Український академічний комітет (далі — УАК), що розпочав свою діяльність у 1924 р. спершу як автономний орган при Українському історично-філологічному товаристві, а з 1926 р. здійснював її як окрема організація, яка об'єднувала всі українські вищі навчальні заклади й наукові товариства в ЧСР, а також Наукове товариство ім. Шевченка у Львові та Український науковий інститут у Берліні [15, с. 193–195]. Комітет встановив зв'язки з Комісією для міжнародної інтелектуальної співпраці (Женева) та її виконавчим органом — Інститутом інтелектуальної співпраці (Париж), опікувався участю українських науковців у міжнародних конференціях, дбав про збереження українських вищих навчальних закладів в ЧСР тощо.

Авторитетний учений з широкими зв'язками у міжнародних наукових колах, С. В. Бородаєвський залучався до діяльності УАК спочатку як представник УГА в Комітеті (1928–29 рр.), згодом — як член його Управи (1929, 1932, 1938 рр.) [23, спр. 130, арк. 283, спр. 432, арк. 59]. Учений брав участь у засіданнях Управи Комітету, готував повідомлення про діяльність очолюваного ним Українського університетського угруповання для Ліги Націй для бюлетеня УАК. Також С. В. Бородаєвський взяв участь у проекті Комітету з підготовки книги «Україна та її народ» — своєї «наукової енциклопедії українознавства», яку мало видати Українське інформаційне бюро в Лондоні [15, с. 195]. Передбачалося, що книга вийде англійською мовою накладом у 2000 примірників та складатиметься з чотирьох розділів: 1) природа, 2) населення, 3) історія і духовна культура, 4) матеріальна культура. С. В. Бородаєвський мав підготувати нариси про кредит та кооперацію до розділу «Матеріальна культура». Робота над книгою розпочалася у 1932 р. і тривала більше року. Вчений підготував нарис «Українська кооперація», що висвітлював історію, законодавчу базу, статистичні дані розвитку різних галузей кооперації, у тому числі кредитної, на українських землях під владою СРСР, Польщі, ЧСР та Румунії. Як зазначав В. М. Іванис, «ті рукописи являли собою велику цінність, бо вони виявляли погляди

української еміграційної еліти на той стан, який панував на всіх землях етнографічної української території» [11, с. 55]. Однак за браком коштів книга так і не вийшла друком. Одна з машинописних копій нариса С. В. Бородаєвського зберігається в ЦДАВО України [30].

Одним з найвагоміших досягнень у діяльності УАК була організація двох українських наукових з'їздів у Празі, що мали на меті надати можливість «українським науковим силам, що перебувають за кордоном, [...] зробити підсумок їх наукової праці [...] та нав'язати тісніші зносини з українськими та чужоземними науковими інституціями та науковими колами» [20, с. 3]. С. В. Бородаєвський взяв активну участь у підготовці та проведенні цих форумів. У лютому 1926 р. професорська рада економічно-кооперативного факультету УГА делегувала його до складу президії економічно-кооперативної підсекції секції права і суспільних наук [23, спр. 329, арк. 52]. Як голова вказаної підсекції, вчений підготував для Організаційної комісії список осіб, яких було запрошено до участі в роботі підсекції. 9 квітня 1926 р. він особисто звернувся з листами до директора УІГ М. Ю. Шаповала та неодмінного секретаря ВУАН А. Ю. Кримського, у яких запрошував їх до участі у з'їзді та радився стосовно інших учених-співробітників вказаних наукових інституцій, яких бажано було б залучити до роботи з'їзду [12, арк. 2 зв.]. Як відомо, в УСРР репресивні органи провели жорстоку антиз'їздівську кампанію, до якої, між іншим, залучили знакову постать української науки — М. С. Грушевського. Під її тиском ВУАН відмовилася взяти участь у I Українському науковому з'їзді. Під час з'їзду, що проходив з 3 до 7 жовтня 1926 р., С. В. Бородаєвський головував на засіданнях економічно-кооперативної підсекції, брав участь в обговоренні виголошених доповідей, сам виступив з повідомленням на тему «Принципи кооперативного закону» [20, с. 41–47].

Згідно з рішенням I Українського наукового з'їзду наступний форум української науки в еміграції мав бути скликаний у Празі через 5 років, однак фактично відбувся 20–24 березня 1932 р. Управа УАК обрала С. В. Бородаєвського до складу Організаційної комісії з'їзду, а професорська рада економічно-кооперативного факультету УГА, як

і попереднього разу, рекомендувала кандидатуру вченого на голову економічно-кооперативної підсекції [23, спр. 392, арк. 387]. С. В. Бородаєвський регулярно інформував членів професорської ради економічно-кооперативного факультету про перебіг праці Організаційної комісії та хід підготовки до з'їзду. Коли на засіданні 23 квітня 1931 р. Оргкомісія відмовилася кооптувати до свого складу представників економічно-кооперативного факультету УГА та правничого факультету УВУ, вчений був у числі небагатьох, хто не погодився з цією постановою [23, спр. 392, арк. 390–391]. У поданій ним «окремій думці» негативне рішення Організаційної комісії у цій справі він розцінював як «елементи дезорганізації» та відмовлявся брати за нього на себе відповідальність. С. В. Бородаєвський також підтримував домагання членами правничо-економічної секції автономії праці останньої, зокрема права запрошення учасників та відбору запропонованих до розгляду у секції доповідей. Разом з тим, учений не припинив підготовчої роботи економічно-кооперативної підсекції, проте не раз вказував Організаційній комісії, що відсутність організованої правничо-соціологічної підсекції, а отже правничо-економічної секції в цілому, негативно відбивалася на такій підготовці [31, спр. 397, арк. 59–60]. Як відомо, згадана підсекція так і не відбулася, тож ціла правничо-економічна секція була представлена на з'їзді роботою лише економічно-кооперативної підсекції. Остання відбулася під головуванням С. В. Бородаєвського з засідання, на яких було зачитано 15 доповідей. Сам учений виступив з доповідями про сільськогосподарську кооперацію та кооперативне законодавство в Радянській Україні, у яких доводив, що кооперація, у тому числі сільськогосподарська, в УСРР позбавлена автономії та ініціативи при здійсненні операцій, не виконує своїх безпосередніх функцій; кооперативне ж законодавство Радянської України непослідовне, суперечне, не витримане з погляду єдиного головного джерела права [17].

Українські правники, що не взяли участі у роботі II Українського наукового з'їзду, у 1933 р. провели спеціальний Український правничий з'їзд, приурочений до 10-ї річниці діяльності Українського правничого товариства в Празі [15, с. 247]. У рамках з'їзду була запланована праця двох сек-

цій: правничої і соціально-економічної. С. В. Бородаєвський отримав запрошення до участі у з'їзді, на яке дав свою згоду та висловив намір виголосити доповідь «Межі залежності кооперації». Робота з'їзду тривала з 4 до 7 жовтня 1933 р. Розгляду рефератів з соціально-економічних питань було відведено третій день з'їзду — 6 жовтня. У своїй доповіді С. В. Бородаєвський проаналізував межі залежності кооперації від окремих чинників, поза якими губляться її фундаментальні принципи, а кооперативні товариства втрачають свою унікальну економічну природу й перетворювалися у «псевдокооперативи»: призначення членів Правління замість їх обрання; надання ревізору права усувати керівні органи кооперативу на власний розсуд без рішення суду; вплив політичних партій чи професійних союзів на здійснення кооперативом його операцій, зокрема встановлення відсотків на позики тощо [27, арк. 181–181а].

Результати своїх наукових досліджень учений оприлюднював не лише на засіданнях українських еміграційних наукових товариств та з'їздів, а й виносив на розгляд світової наукової спільноти під час численних виступів на міжнародних конгресах, з'їздах, конференціях. Як і у доеміграційний період, С. В. Бородаєвський залишався активним діячем міжнародного кооперативного руху: брав участь у конгресах Міжнародного кооперативного альянсу — XI (Гент, 1924 р.), XIII (Відень, 1930 р.), XV (Париж, 1937 р.); відвідував міжнародні кооперативні виставки, конференції професорів-викладачів кооперації у вищих навчальних закладах (Гент, 1924 р.; Базель, 1931 р.) та конгреси кооперативної преси (Париж, 1937 р.); був членом Міжнародного інституту для вивчення кооперації в Парижі; виступив одним із засновників Міжнародного інституту кооперативних студій у Базелі. Остання наукова установа була організована 5–6 жовтня 1931 р. з ініціативи професора кооперації Паризького університету Ш. Жида для налагодження зв'язку та обміну досвідом як між вченими-дослідниками кооперації, так і з кооператорами-практиками [26, арк. 155]. Серед інших членів-фундаторів Інституту були такі відомі діячі міжнародного кооперативного руху, як Р. Томагніні, М. Барроу, В. Ф. Тотоміанц, з якими С. В. Бородаєвський підтримував дружні зв'язки.

Окрім конгресів та конференцій, що регулярно проводилися вказаними інституціями, С. В. Бородаєвський, як офіційний представник УГА чи УВУ, також брав участь у Міжнародному конгресі з раціоналізації праці (Прага, 1925 р.), Міжнародному конгресі вивчення проблеми населення (Рим, 1931 р.), XV Міжнародному аграрному конгресі (Прага, 1931 р.), Міжнародному конгресі середніх класів (Прага, 1932 р.) [25, арк. 160–161, 189]. На Міжнародному аграрному конгресі вчений працював у складі III секції — «Хліборобської кооперації», де виступив з доповіддю про організацію вищої кооперативної освіти на економічно-кооперативному факультеті УГА.

Активна діяльність на міжнародній науковій арені забирала багато енергії, часу, коштів. Однак, С. В. Бородаєвський завжди намагався з максимальною користю використати наукове відрядження чи особисту поїздку за кордон і відвідати якомога більше наукових форумів, де налагоджував контакти з зарубіжними вченими та пропагував поміж ними не лише здобутки української науки, а й українські інтереси загалом. Така діяльність ученого була належним чином оцінена українською еміграційною спільнотою. У посмертній згадці про С. В. Бородаєвського Д. Миронович відзначав, що «він мабуть не залишив ні одного міжнародного кооперативного з'їзду», на яких «виступав не тільки як учений кооператор, але також як заступник української кооперації і представник українського народу, чим немало спричинився до ознайомлення чужини з Україною» [14, с. 3].

Отже, С. В. Бородаєвський був активним учасником і одним з організаторів наукового життя, що велося українськими вченими-емігрантами в ЧСР. Він був у числі засновників й активних членів як міжнародних (Міжнародний інститут кооперативних студій, Міжнародний інститут вивчення кооперації), так і українських еміграційних наукових інституцій (Український інститут громадознавства, Українська наукова асоціація, Український академічний комітет) та товариств (економістів, правників, кооператорів, історично-філологічного). Виступаючи з доповідями на засіданнях цих установ і товариств, беручи участь в управлінні ними, жертвуючи кошти на їх розвиток, учений багато зробив для подальшого розгортання їх діяльності й підвищення науко-

вого престижу. Свідченням визнання наукового авторитету С. В. Бородаєвського світовою й українською еміграційною громадськістю були запрошення й делегування його на численні міжнародні конгреси, конференції і з'їзди. Своєю участю у цих форумах учений завжди мав на меті підвищити авторитет української науки та продемонструвати всьому світові її здобутки.

1. Бородаєвський Сергей Васильевич [Текст] // Новый энциклопедический словарь / под общ. ред. К. К. Арсеньева ; изд. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Т. 7 : Бобровников-Брачное право. – СПб., [1912]. – С. 622.
2. Бородаєвський Сергій [Текст] // Укр. Загальна Енциклоп. Книга Знання : в 3-х т. / під гол. ред. І. Раковського. – Т. 3 : С-Я. – Львів-Станіславів-Коломия : Рідна школа, [1931]. – С. 1314.
3. Бородаєвський Сергій Васильович [Текст] : короткий біобібліограф. покажчик / уклад. : В. М. Власенко, О. В. Глушан. – Суми, 2010. – 88 с.
4. *Винар Б.* Матеріали до історії економічних дослідів на еміграції (1919–1964) [Текст] / Б. Винар ; Укр. іст. т-во. – Мюнхен, 1965. – 120 с.
5. *Витанович І.* Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк, 1964. – 624 с.
6. *Віднянський С. В.* Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині : укр. вільний ун-т (1921–1945 рр.) [Текст] / С. В. Віднянський. – К., 1994. – 84 с.
7. *Власенко В. М.* Бородаєвський Сергій Васильович [Текст] / В. М. Власенко // ЕСУ. – Т. 3 : Біо-Бя. – К., 2004. – С. 358.
8. *Власенко В. М.* Корифей кооперативної справи (До 135-річчя від дня народження С. В. Бородаєвського) [Текст] / В. М. Власенко, В. В. Власенко // Сумський істор.-архівний журнал. – 2005. – Вип. I. – С. 11–22.
9. Економічна політика як причина миру та війни (Реферат проф. С. Бородаєвського) [Текст] // Укр. економіст. – 1928. – Ч. 1. – С. 138–141.
10. З життя Товариства українських економістів в ЧСР [Текст] // Укр. економіст. – 1928. – Ч. 1. – С. 135.
11. *Іванис В.* Стежками життя (Спогади) [Текст] / В. Іванис. – Кн. V : На чужині. – Новий Ульм, 1962. – 516 с.
12. ІР НБУВ, ф. I, од. зб. 26729.
13. *Марочко В. І.* Бородаєвський Сергій Васильович [Текст] / В. І. Марочко // ЕІУ / Редкол. : В. А. Смолій (гол.) та ін. – Т. 1 : А–В. – К. : Наук. думка, 2003. – С. 351.
14. *Миронович Д.* Проф. Сергій Бородаєвський [Текст] / Д. Миронович // Краківські вісті. – 1942. – 14 лютого. – Ч. 29 (476). – С. 3.
15. *Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами [Текст] / С. Наріжний ; відповід. ред. О. Купчинський. – Ч. 1. – Репринт. вид. 1942 р. – Львів-Кент-Острог : Дослід.-видав. центр Наук. т-ва ім. Шевченка у Львові, 2008. – 374 с. + ССXXXII с. іл.

16. Палієнко М. Г. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій) [Текст] / М. Г. Палієнко. – К. : Темпора, 2008. – 688 с., іл.
17. Технічні і економічні науки на II Українському Науковому З'їзді в Празі [Текст] // Укр. інженер. – Подебради, 1932. – Ч. 4. – С. 56-58.
18. Трощинський В. Український соціологічний інститут у Празі: організація і наукова праця (1924–1932 рр.) [Текст] / В. Трощинський // Укр. діаспора. – 1992. – Ч. 2. – С. 138–150.
19. Українська господарська академія в Ч.С.Р. Подебради, 1922–1935 і Український технічно-господарський інститут. Подебради-Регенсбург-Мюнхен, 1932–1972. – Т. III. – Нью-Йорк, 1972. – 278 с.
20. Український Науковий З'їзд у Празі 3-7 жовтня 1926 р. [Текст] : Звідомлення Президії Організаційної Комісії З'їзду. – Прага : Державна друкарня, 1928. – 75 с.
21. Храпливий Є. Сергій Бородаєвський і навчання кооперації в Українському Вільному Університеті [Текст] / Є. Храпливий // Наук. зб. Укр. Вільного Ун-ту. – Мюнхен, 1948. – Т. V. – С. 202–207.
22. ЦДАВО України, ф. 3793, оп. 1.
23. ЦДАВО України, ф. 3795, оп. 1.
24. ЦДАВО України, ф. 3831, оп. 1, спр. 36.
25. ЦДАВО України, ф. 3859, оп. 1, спр. 140.
26. ЦДАВО України, ф. 3883, оп. 1, спр. 28.
27. ЦДАВО України, ф. 3997, оп. 1, спр. 6.
28. ЦДАВО України, ф. 4009, оп. 1, спр. 3.
29. ЦДАВО України, ф. 4018, оп. 1, спр. 12.
30. ЦДАВО України, ф. 4465, оп. 1, спр. 416.
31. ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1.

REFERENCES

1. *Borodaevskij Sergej Vasil'evich* [Borodaevsky Sergey Vasilyevich]. (1912). In K. K. Arsenyev (Ed.), *Novyj jenciklopedicheskij slovar'* [The new encyclopedic dictionary] (Vol. 7, p. 622). St. Petersburg: F. A. Brokgauz, I. A. Efron. [in Russian].
2. *Borodaievskiy Serhii* [Borodaevsky Sergey]. (1931). In I. Rakovsky (Ed.), *Ukrainska Zahalna Entsyklopediia. Knyha Znannia* [The Ukrainian general encyclopedia. Book of knowledge] (Vol. 3, p. 1314). Lviv–Stanislaviv–Kolomiya: Ridna shkola. [in Ukrainian].
3. Vlasenko, V. M., & Hlushan, O. V. (Eds.). (2010). *Borodaievskiy Serhii Vasylovych: Korotkyi biobibliohrafichnyi pokazhchyk* [Borodaevsky Sergey Vasilyevich: The short biobibliographic index]. Sumy. [in Ukrainian].
4. Wynar, B. (1965). *Materiialy do istorii ekonomichnykh doslidiv na emihratsii (1919–1964)* [Materials to history of economic researches in emigration (1919–1964)]. Munich. [in Ukrainian].
5. Vytanovych, I. (1964). *Istoriia ukrainskoho kooperatyvnoho rukhu* [History of Ukrainian cooperative movement]. New York. [in Ukrainian].
6. Vidnyansky, S. V. (1994). *Kulturno-osvitnia i naukova diialnist ukrainskoi emihratsii v Chekho-Slovachchyni: Ukrainskyi vilnyi universytet (1921–1945 rr.)* [Cultural and educational and scientific activity of the Ukrainian emigration in Czecho-Slovakia: Ukrainian free university (1921–1945)]. Kyiv. [in Ukrainian].

7. Vlasenko, V. M. (2004). *Borodaievskiyi Serhii Vasylovych* [Borodaevsky Sergey Vasilyevich]. In *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of modern Ukraine] (Vol. 3, p. 358). Kyiv. [in Ukrainian].
8. Vlasenko, V. M., & Vlasenko, V. V. (2005). *Koryfei kooperatyvnoi spravy (Do 135-richchia vid dnia narodzhennia S. V. Borodaievskoho)* [The coryphaeus of cooperative business (By 135th anniversary of birthday of S. V. Borodaevsky)]. *Sumskiyi istoryko-arkhivnyi zhurnal* [Sumy historical and archival magazine], I, 11–22. [in Ukrainian].
9. *konomiczna polityka yak prychna myru ta viiny (Referat prof. S. Borodaievskoho)* [Economic policy as reason of war and peace (Paper of the prof. S. Borodaevsky)]. (1928). *Ukrainskyi ekonomist* [The Ukrainian economist], 1, 138–141. [in Ukrainian].
10. *Z zhyttia Tovarystva ukrainskykh ekonomistiv v ChSR* [From life of Community of the Ukrainian economists in the Czechoslovak Republic]. (1928). *Ukrainskyi ekonomist* [The Ukrainian economist], 1, 135. [in Ukrainian].
11. Ivanys, V. (1962). *Stezhkamy zhyttia (Spohady)* [Paths of life (Reminiscence)] (Vol. V). New Ulm. [in Ukrainian].
12. Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library of Ukraine, fond I, storage unit 26729.
13. Marochko, V. I. (2003). *Borodaievskiyi Serhii Vasylovych* [Borodaevsky Sergey Vasilyevich]. In V. A. Smoly (Ed.). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of history of Ukraine] (Vol. 1, p. 351). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
14. Myronovych, D. (1942, February 14). *Prof. Serhii Borodaievskiyi* [Prof. Sergey Borodaevsky]. *Krakovski visti* [The Krakow Messages], 29 (476), 3. [in Ukrainian].
15. Narizhnyi, S. (2008). *Ukrainska emigratsiia. Kulturna pratsia ukrainskoi emigratsii mizh dvoma svitovymi viinamy* [The Ukrainian emigration. Cultural activity of the Ukrainian emigration between the two world wars] (Part 1, reprint. ed.). Lviv-Kent-Ostroh: Doslidnytsko-vydavnychiy tsentr Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka u Lvovi. [in Ukrainian].
16. Paliienko, M. H. (2008). *Arkhivni tsentry ukrainskoi emigratsii (stvorennya, funktsionuvannya, dolia dokumentalnykh kolektsii)* [Archival Centers of Ukrainian Emigration (formation, functioning, fate of documental collections)]. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].
17. *Tekhnichni i ekonomichni nauky na II Ukrainskomu Naukovomu Z'izdi v Prazi* [Technical and economic sciences at the Second Ukrainian scientific congress in Prague]. (1932). *Ukrainskyi inzhener* [The Ukrainian engineer], 4, 56–58. [in Ukrainian].
18. Troshchynsky, V. (1992). *Ukrainskyi sotsiologichnyi instytut u Prazi: orhanizatsiia i naukova pratsia (1924–1932 rr.)* [The Ukrainian sociological institute in Prague: organization and scientific work (1924–1932)]. *Ukrainska diaspora* [The Ukrainian diaspora], 2, 138–150. [in Ukrainian].
19. *Ukrainska hospodarska akademiia v Ch.S.R. Podiebrady, 1922–1935 i Ukrainskyi tekhnichno-hospodarskyi instytut. Podiebrady–Rehensburh–Miunkhen, 1932–1972* [Ukrainian academy of technology in Czechoslovakia Podiebrady 1922–1935 and Ukrainian technical university (Ukrainian technical husbandry institute) Podiebrady–Regensburg–Munich 1932–1972] (Vol. III). (1972). New York. [in Ukrainian].

20. *Ukrainskyi Naukovyi Z'izd u Prazi 3-7 zhovtnia 1926 r. : Zvidomlennia Prezydii Orhanizatsiinoi Komisii Z'izdu* [The Ukrainian scientific congress in Prague on October 3-7, 1926: Messages of presidium of the organizational commission of congress]. (1928). Prague: Derzhavna drukarnia. [in Ukrainian].
21. Khraplyvy, E. (1948). *Serhii Borodaievskiy i navchannia kooperatsii v Ukrainskomu Vilnomu Universyteti* [Sergey Borodaevsky and training of cooperation at the Ukrainian free university]. *Naukovyi zbirnyk Ukrainskoho Vilnoho Universytetu* [Scientific collection of the Ukrainian free university], 5, 202–207. [in Ukrainian].
22. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, f. 3793, in. 1.
23. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, f. 3795, in. 1.
24. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, f. 3831, in. 1, c. 36.
25. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, f. 3859, in. 1, c. 140.
26. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, f. 3883, in. 1, c. 28.
27. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, f. 3997, in. 1, c. 6.
28. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, f. 4009, in. 1, c. 3.
29. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, f. 4018, in. 1, c. 12.
30. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, f. 4465, in. 1, c. 416.
31. Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, f. 269, in. 1.

С. В. Бородаєвський як організатор науки в еміграції: штрихи до інтелектуального профілю вченого.

Глушан О. В., кандидат історичних наук, доцент з наказу кафедри документознавства та інформаційної діяльності Київського національного університету культури і мистецтв (Київ).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – К., 2015. – Вип. 12. – С. 175–193.

У статті проаналізовано зміст науково-організаційної праці українського вченого, юриста, економіста, історика українського й міжнародного кооперативного руху С. В. Бородаєвського (1870–1942) в еміграції. Показано, що він був організатором і членом низки наукових установ та фахових товариств української еміграційної спільноти, зокрема Українського інституту громадознавства у Празі, Української наукової асоціації, Українського академічного комітету, Українського національного музею-архіву, Українського історично-філологічного товариства, Товариства охорони українських історичних пам'яток за кордоном, професійних товариств українських правників, кооператорів, економістів тощо. У рамках згаданих інституцій і товариств учений провадив активну дослід-

ницьку, пам'яткоохоронну, лекційну, видавничу, адміністративну діяльність. За його безпосередньої участі відбулися підготовка й проведення двох українських наукових з'їздів у Празі. Значна увага приділена співробітництву С. В. Бородаєвського з міжнародними науковими інституціями — Міжнародним інститутом вивчення кооперації в Парижі та Міжнародним інститутом кооперативних студій у Базелі. Доведено, що С. В. Бородаєвський був гідним репрезентантом вітчизняної науки на міжнародній арені, який підтримував широкі ділові контакти з зарубіжними вченими, неодноразово делегувався на різноманітні міжнародні конгреси, з'їзди, конференції, з трибун яких не лише демонстрував успіхи української наукової думки, а й інформував світову наукову громадськість про українські проблеми.

Ключові слова: С. В. Бородаєвський, науково-організаційна діяльність, українська міжвоєнна еміграція, наукові інституції, товариства, з'їзди, конгреси.

S. V. Borodaevsky as the organizer of science in emigration: the traits for an intellectual profile of the scientist.

Hlushan O. V., Ph. D., Associate professor of the Department of Document Study and Information Activity Kyiv National University of Culture and Arts (Kyiv).

Ukrainian biographical = Biographistica ukrainica. – K., 2015. – Vol. 12. – P. 175–193.

The maintenance of scientifically-organizational activity of the Ukrainian scientist, lawyer, economist, historian of the Ukrainian and international cooperative movement S. V. Borodaevsky (1870–1942) in the emigration is analyzed in the article. It is shown that he was the organizer and the member of scientific institutions and professional societies of the Ukrainian emigrants community, in particular the Ukrainian Institute of Hromadoznavstvo in Prague, the Ukrainian Scientific Association, the Ukrainian Academic Committee, the Ukrainian National Museum-Archive, the Ukrainian Historical and Philological Society, Society of Protection of the Ukrainian Historical Monuments Abroad, professional societies of the Ukrainian lawyers, cooperators, economists, etc. The scientist was carrying out vigorous research, lecture, publishing, administrative activity and activity for protection of monuments within the mentioned institutions and societies. He took direct participation in the preparation and carrying out of two Ukrainian scientific congresses in Prague. The considerable attention is paid to S. V. Borodayevsky's cooperation with the international scientific institutions – the International Institute of Studying of Cooperation in Paris and the International Institute of Cooperative Studios in Basel. It is proved that S. V. Borodayevsky was the worthy representative of domestic science on the international scene. He supported broad business contacts with foreign scientists

and was repeatedly delegated on the various international congresses and conferences. He used their tribunes not only for showing progress of the Ukrainian scientific thought, but also for informing world scientific community about the Ukrainian problems.

Key words: S. V. Borodaevsky, scientifically-organizational activity, Ukrainian interwar emigration, scientific institutions, societies, congresses.

С. В. Бородаевский как организатор науки в эмиграции: штрихи к интеллектуальному профилю ученого.

Глушан Е. В., кандидат исторических наук, доцент по приказу кафедры документоведения и информационной деятельности Киевского национального университета культуры и искусств (Киев).

Украинская биографістика = Biographistica ukrainica. — К., 2015. — Вып. 12. — С. 175–193.

В статье проанализировано содержание научно-организационной деятельности украинского ученого, юриста, экономиста, историка украинского и международного кооперативного движения С. В. Бородаевского (1870–1942) в эмиграции. Показано, что он был организатором и членом ряда научных учреждений и профессиональных обществ украинского эмиграционного сообщества, в частности Украинского института громадознавства в Праге, Украинской научной ассоциации, Украинского академического комитета, Украинского национального музея-архива, Украинского историко-филологического общества, Общества охраны украинских исторических памятников за границей, профессиональных обществ украинских правоведов, кооператоров, экономистов и т.п. В рамках упомянутых учреждений и обществ ученый вел активную исследовательскую, лекционную, издательскую, административную деятельность и деятельность по охране памятников. При его непосредственном участии были подготовлены и проведены два украинских научных съезда в Праге. Значительное внимание уделяется сотрудничеству С. В. Бородаевского с международными научными учреждениями — Международным институтом изучения кооперации в Париже и Международным институтом кооперативных студий в Базеле. Доказано, что С. В. Бородаевский был достойным представителем отечественной науки на международной арене, который поддерживал широкие деловые контакты с зарубежными учеными, неоднократно делегировался на разнообразные международные конгрессы, съезды, конференции, с трибун которых не только демонстрировал успехи украинской научной мысли, но и информировал мировую научную общественность об украинских проблемах.

Ключевые слова: С. В. Бородаевский, научно-организационная деятельность, украинская межвоенная эмиграция, научные учреждения, общества, съезды, конгрессы.